

Uredništvo i uprava
ZAGREB, MASARYKOVA 28a
Telefon 67-80

Uredništvo in uprava
za Slovenijo in slovenski del
Julijske Krajin
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

ISTRA

»Pravo nije materija, koja se može dijeliti na fragmente. Kada se ono u rješavanju narodnog pitanja željelo i želi postići za sebe i za svoje prijatelje, onda se mora dozvoliti njegova primjena i protiv samoga sebe i protiv svojih prijatelja.«
Neville Chamberlain.

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSkih EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

HRVATI IZVAN DOMOVINE

HRVATI U MADJARSKOJ — NJIHOVO POSTEPENO OPADANJE — GRADIŠĆANSKI HRVATI POSLIJE UKINUĆA GRADIŠĆA — POLOŽAJ HRVATA U NJEMAČKOJ I MADJARSKOJ U NOVIM POLITIČKIM PRILIKAMA

Gradišće (Burgenland)

Već smo više puta pisali o Gradišću i Gradišćanskim Hrvatima, a i ostalim Hrvatima izvan domovine — onima u Moravskoj, Madžarskoj i Rumuniji. Uspoređivali smo stanje tih hrvatskih ogranaka i postupak s njima sa postupkom koji se provodi nad drugim, većim hrvatskim etničkim skupinama u državama gdje Hrvati žive kao veće, kompaktne narodne manjine.

Na žalost, vrlo malo se u hrvatskoj štampi tretira pitanje Hrvata izvan domovine

ia iko bi opisi o tim hrvatskim skupinama, njihovu životu, običajima, nošnji, jeziku itd. zanimali čitatelje sigurno više od ovih vijesti i članaka o raznim drugim tujim krajevima i narodima, koje izvjesne agencije »velikodušno« plasiraju u našu domaću štampu gdje se pod krinkom »Razne zanimljivosti iz svijeta« vrši strana kultura i politička propaganda.

Naša javnost na pr. nije bila informirana barem opširnije ne, o životu Hrvata u Madžarskoj kao i tome kako madžarske statistike smanjuju broj tih Hrvata barem za četvrtinu svake desete godine. I na koji način te statistike dijele Hrvate u razne skupine samo da bi ih bilo manje.

Tako na pr. madžarska statistika navodi da je 1920 god. bilo u Madžarskoj 36.864 Hrvata i 23.228 Bunjevaca i Šokaca — dakle ukupno 60.092 Hrvata, dok je deset godina kasnije nabrojeno 48.247 Hrvata, podijeljenih u 20.564 Bunjevaca i Šokaca i 27.683 Hrvata.

Vrijedno bi bilo iznijeti uporedbu hrvatskih škola u Madžarskoj sa hrvatskim školama recimo, u Italiji gdje ima 250.000 Hrvata. U Madžarskoj postoji 21 pučka škola sa 42 učitelja i 2336 učenika, jedna bunjevačko-šokačka (Madžari to vješto dijele) sa 2 učitelja i 76 učenika, 2 bunjevačke škole s bunjevačkim i madžarskim nastavnim jezikom koje polaze 413 učenika sa 7 nastavnika, 6 šokačkih škola s 21 nastavnikom i 1225 učenika, 8 njemačko-bunjevačkih škola (u kojima je uz ta dva još i madžarski nastavnim jezik) sa 47 nastavnika i 2475 učenika i 3 njemačko-šokačke škole sa 6 nastavnika i 293 učenika.

Sve te škole osim jedne bunjevačko-šokačke — privatne su i izdržavaju ih crkvene općine.

Medju tim Hrvatima koje navodi madžarska statistika ima nešto preko 5000 Gradišćanskih Hrvata, koji su iza rata ostali u Madžarskoj, dok su ostali došli pod Austriju. Dok madžarska statistika broji tek 5228 tih Hrvata, njih ima oko 15.000

po podacima župnika Mate Maršića objavljenim u bečkim »Hrvatskim novinama«.

O Gradišćanskim Hrvatima je opširno i dokumentirano pisao u posljednjem broju revije »Misel di delo« dr. Lavo

čermelj: Iz te studije (Bilanca našega naroda za mejami) vadimo i sljedeće podatke:

— Gradišće je bilo dodijeljeno Austriji bez plebiscita samo po etnografskom principu. Da se vršio plebiscit, bio bi sigurno ispao neugodno za Austriju, kao što dokazuje fakat da je u Sopronju i okolici, gdje se vršio plebiscit, glasovalo oko 40.000 Nijemaca za Madžarsku. Za otcijepljenje Gradišća od Madžarske najviše su se oduševljavali baš Hrvati, jer su nacionalno bili najsvjesniji i najmanje okuženi madžarizacijom. Hrvati u Gradišću su bili za Austriju najpouzdaniji elemenat. To je znala i austrijska vlada, pa je s njima sasna drukčije postupala nego s koruškim Slovincima koje je radi njihova nastupa prigodom plebiscita smatrala za irendentiste. Nasuprot, Gradišćanski Hrvati su bili u prvim poratnim godina i te kako potrebni bečkoj vladi.

Gradišćanski Hrvati imaju škole u vlastitom jeziku, izdaju više listova i knjige u Gradišćanskom čakavskom narječju, sakupljaju se u hrvatskim prosvjetnim društvima i ponose se svojom jakom gospodarskom organizacijom.

Zato što su gospodarski jaki i narodno svijesni, ustrajno čuvaju svoja narodna prava. Oni su na pr. imali i do pet zastupnika u pokrajinskom saboru u Železnom, a i iza korporativnog preuredjenja austrijske republike oni su imali 4 zastupnika u pokrajinskom i jednoga u centralnom državnom saboru.

Ali i u Gradišću, gdje je Austrija u velikoj mjeri poštivala narodna prava Hrvata, opazalo se postepeno skućivanje tih prava. Tako su Hrvati škol. god. 1934-35 od prvih 50 hrvatskih škola imali samo 43 i to 27 čisto hrvatskih i 16 utrakvističkih. Daljnje ograničenje naišlo je 1937 god. kada je pokrajinski sabor u Železnom donio zaključak da mogu biti hrvatske škole samo u općinama s preko 70 posto Hrvata, dok u općinama gdje ima između 30-70 posto Hrvata moraju škole biti dvojezične, a u ostalima čisto njemačke. Taj zaključak je Gradišćanske Hrvate razočarao i uništio im nadu da bi prije ili kasnije mogli dobiti građanske i srednje škole s hrvatskim nastavnim jezikom.

Toj više manje prikrivenoj službenoj ofenzivi protiv Hrvata pridružilo se i djelovanje poznatog raznarodivačkog društva »Südmark« (nešto poput »Lega Nazionale« prije rata u Istri ili sada »Italia Redenta«) koje je 1937 protjenulo svoje djelovanje i na Gradišće.

Postepena ofenziva očituje se i u službenom popisu pućanstva. Dok su još 1923 god. zabilježili 42.014 Hrvata, navodi statistika od 1934 god. 40.500 Hrvata.

God. 1923 imali su Hrvati većinu u 51 općini, a god. 1934 imali su apsolutnu većinu tek u 45 općina i relativnu većinu u dvjema općinama.

Da tom službenom nazadovanju Hrvata ne može biti krivo i stvarno opadanje proizlazi iz fakta da su Hrvati

po službenoj statistici najautohtoniji dio stanovništva, da su u ogromnoj većini poljodjelci i ujedno ekonomsko jaki samostalni seljaci i da se medju njima nije još proširila bijela kuga kao na pr. u Beču i po drugim krajevima Austrije. U najgorem slučaju broj Hrvata bi bio konstantan. Pad broja Hrvata je jedino izraz izmijenjene vladine politike prema njima, što se najbolje vidi iz podataka za dvije općine u Bortanskom kotaru. Tako su u Milištofu nabrojili 1923 god. 235 Hrvata i 90 Nijemaca, a 1934 god. samo 2 Hrvata i 301 Nijemca. Slično je bilo i u starom Hodosu: 1923 god. je bilo tamo 217 Hrvata i 22 Nijemca, 1934 god. samo 17 Hrvata i 250 Nijemaca.

Od proljeća je Gradišće dio Velike Njemačke. Premalo je vremena proteklo od tada da bi mogli zaključiti o nekim promjenama. I za Gradišće se postavlja pitanje hoće li Njemačka praktički preuzeti i primijenjivati jamstva koji je bila za manjine preuzela bivša Austrija.

Naročito je aktuelan problem hrvatskih škola. Te škole su, naime, u većem broju konfesionalne, a Njemačka ne priznaje konfesionalne škole. Toga radi će se prigodom rješavanja toga pitanja po prvi put pokazati stanovište novoga režima prema Gradišćanskim Hrvatima.

Osim toga je i u Beču jaka hrvatska kolonija iz Gradišća, a k skupini Gradišćanskih Hrvata spadaju još tri sela Donje Austrije koja su sačuvala hrvatski karakter i jezik: Cundrava (Au), Cimof (Hof) i Malisthof (Mannersdorf). K njima se mogu pribrojiti i tri hrvatska sela u Moravskoj, koja su pripala Njemačkoj poslije Münchena (Dobro polje; Freljehov i Nova Prerova) sa apsolutnom hrvatskom većinom od 1819 duša o čemu smo opširno pisali na ovom mjestu pred malo vremena.

Kakva će biti daljnja sudbina tih Hrvata u današnjoj Njemačkoj, kao i onih u Madžarskoj, teško je predvidjati.

Postupak s njima ovisi dosta i o uzajamnim odnosima između tih država i Jugoslavije, zanimanju naših službenih faktora za te naše manjine, a vrlo mnogo zavisi i o političkoj konstrukciji i ideologijama koje vladaju u tim državama.

Ali najviše zavisi o zanimanju Hrvata u domovini za njih. Dok god bude matica znala i osjećala s tim svojim ograncima, dok budu ostali Hrvati imali na umu tu našu braću izvan matice, dotle će živjeti i hrvatski jezik i hrvatska naroda svijest kod Hrvata u Njemačkoj i Madžarskoj, a i kod ostalih Hrvata izvan domovine. Jer će osjećati da pripadaju velikom narodnom deblu i da nisu zaboravljeni.

A svaki narod — onaj manji još više nego veliki narodi — mora računati sa svim ograncima svoga narodnoga tijela.

Nezanimanje za svoje narodne granke naliči na početak narodnoga samoubistva. —p.

OVAJ NAŠ LIST

bori se s mnogim poteškoćama koje su većini čitatelja dobro poznate. Sve te poteškoće mi ne možemo odstraniti, jer ne zavise od nas.

Ali između svih tih poteškoća ima jedna koju možemo sami prebroditi, jer zavisi jedino od nas. To su poteškoće materijalne naravi.

Ne molimo milostinju, već tražimo jedino to da svaki pretplatnik vrši svoju dužnost plaćajući redovito list. Kada bi svaki pretplatnik izvršio svoju dužnost prema listu, mogli bi se u ovim teškim vremenima mnogo lakše suprostaviti i ostalim poteškoćama.

NAŠ LIST

Naš list se bori s mnogim teškoćama, ki so dobro znane većini naših čitateljev. Vseh teh teškoč ne moremo sami odstraniti ker ne zavisijo od nas.

Toda izmed vseh teh teškoč je ena, ki io moremo sami odstraniti, ker je zavisna od nas. To so težave materialne narave.

Ne prosimo milošćine, temveč zahtevamo samo to, da vsak naročnik napravi svojo dolžnost s tem, da plaćuje redno naročnino. Ako bi vsak naročnik napravil svojo dolžnost napram listu, bi se mogli v teh težkih časih veliko lažje zoperstaviti tudi ostalim težavam.

CHAMBERLAIN V RIMU

Dolgo in mnogokje teško pričakavano potovanje angleškega državnika se je te dni izvršilo. Chamberlain in minister zunanjih zadev lord Halifax sta 10. januarja zapustila London in se podala v Rim, a med potjo sta se le malo časa vstavila tudi v Parizu, čeprav je pred časom bilo od ene strani povdarjeno, da bosta angleška državni-ka šla direktno v Rim.

Pri odhodu ga se pozdravila precejšna masa ljudi, kot se je to zgodilo, ko je odhajal v Berchtesgaden, Godesberg ter Monakovo. Nezaposleni so nosili transparente z napisom: »Zadovoljite brezposelne, a ne Mussolinija«. Angleški hudomušneži so takoj opazili, da Chamberlain je šel na pot v Rim brez tradicionalnega dežnika. V Rimu in ob poti bodo visele italijanske zastave do sobote. Prvi velik sprejem so jima napravili v Genovi, a ostale manifestacije v mnogem sličijo tistim, kot so bile v Monakovem. Italijanski listi in vse fašistične organizacije, sploh vse je vpreženo in prvo pažnjo posveća temu dogodku. Listi prinašajo ogromne in superlativne naslove.

Potovanje in še več dogovori v Rimu so velike važnosti za vso Evropo in že delj časa se smatra kot glavni dogodek v nadaljnjem razvoju svetovnih odnosov. Sprva so Angleži rekli, da pregovori ne bodo striktni in da si niso napravili programa, o čem naj bi diskutirali, da bi se ohranila vsa diplomatska elastičnost. Z ozirom na napet položaj v Evropi ni treba posej ugihati o čem se bo vse sukalo. »Daily Mail« javlja iz Rima, da se v italijanskih krogih misli, da bosta Chamberlain in Mussolini v prvem redu naredila najprej program in določila načela za pregovore. Pregovori pa bodo o sledećih vprašanjih:

1. potrebno je, da se sestanejo poglavarji evropskih držav in da se posvetujejo, da s tem sodelujejo pri stvaritvi mira,

2. demokratske in totalitarne sile morejo zelo dobro posvetovati se in s prijateljskimi pregovori urediti važna vprašanja, ne da bi prekršile svojih idealov.

3. evropske države so navezane ena na drugo in to še bolj v gospodarskih odnosih; na podlagi tega se more konkretno govoriti, da trgovske vezi med Anglijo in Italijo morajo se urediti v smislu angleško-italijanskega sporazuma, angleško-italijanski odnosi se morajo razširiti in povečati ter razdeliti izvora sirovin med evropske države se mora bolje organizirati na splošno zadovoljstvo.

4. nobena država ne sme pozabiti, da obstoja možnost omejitve oborožitve.

V angleškem listu »Financial Times« je celo sam Mussolini napisal članek, v katerem pravi, da se vsi pravi prijatelji in pristaši evropske civilizacije nadejajo, da bo Chamberlainovo potovanje dovedlo do okrepite prijateljskih vezi med italijanskim in britanskim narodom. V istem listu piše Chamberlain, da je danes najvažnejša naloga narodov, da spoznavajo življenske pogoje drugih držav in da na ta način pridejo do boljšega razumevanja med seboj.

Italijanski in nemški listi v svojih člankih neprestano povdarjajo načelo Monakovega. Ne bomo na tem mestu mogli podati paralele med potjo v Rim in potjo v Monakovo. Vsekako pa je jasno, da novo načelo iz Monakovega vedno bolj stopa v ospredje pri reševanju vseh perećih vprašanj. Zanimivo je to, da so Francozi ves čas insistirali na tem, da se Chamberlain ne vtika v francosko-italijanske spore in da v nobenem slučaju ne obravnava spornih francosko-italijanskih vprašanj. To se nam zdi važno, ker so baš Francozi bili prvi, ki so silili Chamberlaina na posredovanja in popušćanja v sudetskom sporu.

Torej, če izključimo vsa vprašanja, ki se direktno tičejo Francije (Tunis, Džibuti, Korzika itd.), bo glavno vprašanje — Španija. Na to je pokazala značilna vsestranska in z vsemi silami pripravljena Francova ofenziva. Italija zastopa popolno Francovo zmago. Drugi so mnenja, da hoće iz španskega vprašanja stisnuti veliko angleško posojilo. »Manchester Guardian« piše, da je zelo verjetno, da bo Mussolini insistiral za poboljšanje trgovskih vezi med Italijo in Britanijo, ker da španski problem ni še zrel. Po nemških vesteh bodo govorili tudi o Siriji. Po vsem tem moramo z verjetnostjo reći, da bodo pogovori potekali ob raznih vprašanjih, ki so tako trgovskega kot vojaškega pomena in katerih območje je Sredozemsko morje in katerih rešitev je vezana na glavne evropske države.

